

Pécsi olasz nyomtatvány 1781-ből (Pierio Laurindo, azaz Domenico Carafa di Massa Nuova canzonéja Esterházy László Pál püspöki beiktatására). Esterházy László Pál (1730–1799) tizenhat éves korában lett pálos szerzetes (ekkor vette fel a Pál nevet). Teológiai tanulmányait a római Collegium Germanicumban végezte, ahonnan 1753-ban távozott felszentelt papként. Teológiai műveket publikált (pl. *A mennyei jegyes galamb, Szent Klára*, Pest, 1754; *Szent Ignác Patriarchanak érdemes dicsérete*. Nagyszombat, 1756; *Választott edény*. Pest, 1759). 1762-ben a magyarországi pálosok provinciális és hittudora, 1769-ben a rend generálisa, s elnyerte a püspöki süveg és pedum használatát a római pápától maga és utódai részére. 1775-ben másodszor is a pálos rend generálisa lett, egy évvel később váci nagyprépost, 1780-ban pedig a váci püspöki megye általános vikáriusa. Egyházi karrierjének tetőpontján, 1781-ben pécsi püspökké szentelték. 1792-ben belső titkos tanácsos lett.¹

Püspökké szentelése nagy eseménynek számított, s így – a kor szokásainak megfelelően – számos latin és magyar nyelvű költemény született beiktatására. Ezek az alkalmi kiadványok Engel József pécsi nyomdájában láttak napvilágot.²

A pécsi püspökszentelésnek van egy olasz nyelvű emléke is: bizonyos Pierio Laurindo verse, amely az OSzK-ban 407.372. jelzet alatt található, az alábbi címen:

In lode di monsignore il conte Paolo Esterhazi per lo giorno del suo possesso nell'inclito vescovato di Cinquechiese canzone di – pastore Arcade. Cinquechiese, 1781 Nella Stamperia di Gio. Giuseppe Engel.

Az OSzK azonban csak fénymásolattal rendelkezik az eredeti kiadásról, és Pécsert sem ismernek belőle példányt.³

A mű sem Zolnai Klára magyarországi olasz nyomtatványokat számbavevő bibliográfiájában,⁴ sem pedig az 1711 utáni magyarországi nyomtatványok Petrik-féle bibliográfiájában nem szerepel.⁵ Az OSzK-beli fotokópia margóján olvasható kézírásos jegyzet szerint az eredeti példány Kalocsán, az Érseki Könyvtárban található. Mindezek alapján feltételezhető, hogy a kiadvány unikum, azaz Pierio Laurindo költeménye, mely egyszersmind az első pécsi olasz nyelvű nyomtatvány, Magyarországon csak Kalocsán lelhető fel. Ezt a feltevést az OSzK-ban működő, a 18. századi magyar nyomtatványok rendszerezésével foglalkozó kutatócsoport is megerősítette.

Pierio Laurindo költeményében az olasz barokk canzone valamennyi kellékét megtaláljuk: az allegorizálást, a mitológiai alakok bőséges szerepeltetését, s felépítésében, keretes szerkezetében a kor formai elvárásainak is megfelel. Párhuzamba állítható a már említett magyar versekkel is. Különösen Luprik József versével sok a hasonlóság; a barokk által oly kedvelt álom-motívum ad keretet a két dicsőtő műnek, és Luprik is Tibullustól választott mottót, miként Pierio Laurindo. Az elszenderedett magyar poétához Mercurius érkezik, mint isteni követ, az olasz versben a Góliátot legyőző Dávid jelenik meg „örök Hatalmak lakója”-ként.

A jól értesült Laurindo Esterházyra vonatkozó életrajzi konkrétumokkal is átszővi művét: az Esterházy-család ősi eredete és kiválósága mellett szó esik Pál ifjúi éveiről, a tanulásban mutatott szorgalmáról, számtalan erényéről. Utalásokat találunk a pécsi egyházmegye nem csekély kiterjedésére, a Szentszékkal való politikai és egyházi kapcsolataira is. Ez a tájékozottság a szerző és az ünnepelt személyes ismerettségére vall, amelynek irodalmi háttere is van: Pierio Laurindo tagja volt az olasz Arkádia Akadémiának. A

¹ Vö. SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái. II. köt.*, Bp. 1893. 1454–1455.

² Például LUPRIK József: *Méltóságos és nagyságos fő tisztelendő galanthai gróf Eszterházy Pálnak, Isten kegyelméből pécsi püspöknek ő nagyságának szerentsés el-érkezése, és pompás bé-vezetése, 's püspöki székre való első fel-ülése alkalmatosságával bizonyos egy-házi személy-által alázatos tisztelettel bé mutatott versek. Pétsett, Engel János Josef betűivel, 1781.* (A magát csak L. J. monogrammal megjelölő szerző kiltétre GULYÁS Pál *Magyar írói álnévlexikona*. Bp. 1956. segítségével derült fény.) A másik: *Örvendetes zengedezés, mellyel nagy méltóságú gróff galanthai Eszterházy Pál eő nagysága midőn a' mennyei és földi felségtől nyertt pécsi püspökségben bé iktatott szívbeli buzgósággal és alázatossággal tiszteletet a'hazabéli szerzetnek musái által. 1781, Pétsett Engel János Josef betűivel.*

³ A tájékozódásban BODA Miklósnétól, a pécsi Egyetemi Könyvtár munkatársától kaptam köszönettel vett segítséget.

⁴ Vö. ZOLNAI Klára: *A magyarországi olasz nyomtatványok, 1699–1918*. Bp. 1932.

⁵ Csak a PETRIK-bibliográfiához készült *Pótlások VII. kötete* (Bp. 1989.) tartalmazza, s lelőhelyként a Kalocsai Érseki Könyvtárt tünteti fel. BODA Miklós (Pécs) és az OSzK 18. századi munkacsoportja szíves felvilágosítása.

canzone ennek az irodalmi kapcsolatnak a dokumentuma, s irodalomtörténeti értékét is éppen ez adja meg. Az egyik személy kiléte világos, de ki volt Pierio Laurindo?

Azonosítása tanáromnak köszönhető, aki felhívta figyelmemet az olasz nyomtatványra és kezdeményezte, ösztönözte e cikk megírását. Az olasz költő kilétére Árkádia-tanulmányában derített fényt⁶ Anna Maria Giorgetti Vichi *Onomasticon*-ja segítségével, melyből a következőt tudjuk meg Pierio Laurindóról: „Domenico Carafa di Massa Nuova, marchese, primo luogotenente nelle truppe austriache.”⁷ Kovács Sándor Iván arra is rámutat: „Köztudomású, hogy az 1713. évi utrechti béke után Észak-Itália az osztrák Habsburgok birtoka lett. Ez a Massa Nuova-i Carafa márki az osztrák seregek első helytartója, azaz főparancsnoka volt, s Esterházyval akár annak 1749-ben kezdődő római tanulásakor, vagy 1760. évi látogatása idején, akár Migazzi mellett (mert Esterházy 1776-ban Vácott címzetes püspök, nagyrépost és püspök-helyettes), akár családjának észak-olasz kapcsolatai révén ismeretségbe juthatott. A Carafa–Esterházy kapcsolatot megvilágító dokumentumokat levéltári kutatásoktól remélhetünk.”⁸ Mint ahogy tisztázásra vár az a kérdés is, hogy Domenico Carafa a több itáliai Massa Nuova közül melyikből származik? Ennek felderítésére azonban már Olaszországban kellene folytatni a tájékozódást.

Szintén az idézett tanulmány hívja fel a figyelmet arra, hogy a kalocsai „fiók-Árkádia” mellett – aminek létezéséről Szörényi László dolgozatából értesülünk⁹ – talán egy kisebb jelentőségű pécsi Árkádia-szimpatizáns kör is rekonstruálható, hiszen Esterházy szűkebb intellektuális környezetének tudnia kellett Pierio Laurindo kilétéről.

Szörényi László értékes adatokkal és összefüggésekkel rekonstruálja a kalocsai Árkádiát (Patachich Ádám – Syrius Acrotophorus; Franciscus Sebastianovich – Corineus Lapizius; Gánóczy Antal – Floridenus Meonius), az itteni kiterjedt árkádisták munkáit magyarázhatja azt is, hogy az Esterházyt köszöntő pécsi olasz nyomtatványból Kalocsán őrződött meg példány.

Esterházy Pál olasz árkádisták kapcsolatai még feltárássra várnak, s tisztázandó az is, hogy egyáltalán helytálló lehet-e pécsi Árkádia-ismeretről szólni, vagy csak egy kivételes személy kapcsolatának köszönhető az Engel-nyomdában megjelent alkalmi olasz vers.

Arra vonatkozóan, hogy vajon saját betűkészletét használta-e az olasz szöveg nyomtatásához Engel József, vagy netán egy már Itáliában vagy Bécsben megjelent olasz nyomtatványt szedtek újra Pécsen, Haiman Györgytől kértem segítséget. A történeti tipográfia kiváló szakértője megvizsgálta a szöveg xeroxmásolatát és ennek ismeretében úgy foglalt állást, hogy a veresszöveg valószínűleg Engel XIV. Mittel Antiquá-ja „Engelnek ez a betűje a bécsi Trattner-féle öntödéből származik és annak 1760. évi mintájában XXIX. sz. alatt található.”¹⁰

Ha ez így volt, ebből azt a következtetést kell levonnunk, hogy mivel Pierio Laurindónak aligha lehettek szerzői kapcsolatai az Engel-officinával, Domenico Carafa di Massa Nuova kéziratban küldhette el versét Esterházyhoz, s kinyomtatását vagy maga a püspök, de még inkább kancelláriája kezdeményezhette. Ez esetben a közvetítők eleve tudtak az Esterházy–Carafa kapcsolatáról, és feltehetően ismerték kettejük levelezését, Carafa Árkádia-tagságát is.

DELBÓ RITA

Egy kritikai lap terve 1792-ből. Vályi András, aki 1791 júniusától volt a pesti egyetem magyar nyelv és irodalom professzora, 1791 végén nyelvművelő társaságot szervezett az egyetem mellett, elsősorban diákjaiból. *A Magyar Hírmondó* 1792. február 28-án adott hírt a Pesti Magyar Társaságról, közvetlenül annak alapító és tisztségváltó ülései (január 11. és 18.) és az első rendes társasági gyűlés után. A társaság

⁶ KOVÁCS Sándor Iván: *Kutattam Árkádiában én is... (Adalékok a magyar Árkádia-kutatáshoz)*. = ItK 1991. Sajtó alatt.

⁷ *Gli Arcadi dal 1690 al 1800, Onomasticon a cura di Anna Maria Giorgetti Vichi*. Roma, Arcadia Accademia Letteraria Italiana, 1977. 157. MTA könyvtári jelzete: 609.461.

⁸ KOVÁCS S. I.: *i.m.*

⁹ SZÖRÉNYI László: *L'Arcadia latina nell'Ungheria del diciottesimo secolo*. In: Venezia, Italia, Ungheria fra Arcadia e Illuminismo. A cura di KÖPECZI Béla, SÁRKÖZY Péter. Bp., 1982. 295–301.

¹⁰ HAIMAN György a két betűmintakönyvre is figyelmeztet: TRATTNER, Joannes Thomas: *Specimen characterum latinorum...* Bécs, 1760. ENGEL, Joannes Josephus: *Specimen characterum Latinorum, Hungaricorum et Bosniaco-Croatorum...* Pécs, 1773.